

НЕЗОВИСИМ ЖИВОТ

**РУСЕ: ЗА ДЕЦАТА –
С ПОВЕЧЕ ЛЮБОВ
И ДОВЕРИЕ**

**БУРГАС: ЗА
ДОСТЪПНОСТТА И
ПОЛИТИЧЕСКАТА
ВОЛЯ**

**КАК ДА ОБЩУВАМЕ
ЕФЕКТИВНО**

**ПОМОЩНИТЕ
ТЕХНОЛОГИИ В
ЖИВОТА НА МАРИ**

ТЕМА НА БРОЯ

БРОЙ
3

софсравка
ВЕЧЕ И ЗА АБОНАТИТЕ НА
12 900
12 900 **Глобул**

**ПРОМЕНЕТЕ В ПРОГРАМАТА ЗА АСИСТЕНТИ
НА МТСП – МНОГО ШУМ ЗА НИЩО**

периодично издание на център за независим живот – софия • брой 3, (52), година V, март 2004, ISSN 1311-9559 • разпространява се безплатно

Манипулацията – начин на употреба

На 10 март 2004 г. във в. "Труд" бе публикувана статия от Мирела Веселинова със заглавие "Вместо грижа – дискриминация". Статията е насочена срещу едно от трите предложения за промяна на Закона за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите (само няколко дни по-късно това предложение беше отхвърлено от депутатите на първо четене в Пленарна зала). Бих искал да обърна внимание на въпросната статия, която съвсем манипулативно и повърхностно разглежда иначе сериоз-

на проблематика, и по този начин създава у читателя погрешни впечатления за действителността. Всъщност това е и повод за пореден път да се спрем на проблема с политическото жонглиране, партийната дисциплина и интереси, които в по-честите случаи вредят, отколкото помагат при вземането на важни решения, засягащи голяма част от българските граждани. Точно такъв е случаят с на пръв поглед безобидния социален закон за инвалидите и неговата промяна...

Искам да започна с един стар виц.

Отишъл един селянин в зоологическата градина. След като се завърнал на село, другите селяни го заразитвали какво е видял в нея. И той започнал да им разказва за различните животни – видял маймуните, видял жабите, рибите, змиите – с една дума всички дребни животни. Попитали го дали е видял слона – най-голямото и основно за всяка зоологическа градина животно. Не – слона не видял. Не го забелязал.

Така и г-жа Мирела Веселинова в целия критикуван законопроект на Борислав Цеков и група депутати за равни възможности на лицата с увреждания не е видяла или по-скоро не е поискала да види главното – **че хората с увреждания не искат някой друг да се грижи за тях, а искат сами да се грижат за себе**

си – сами да вземат решения къде да учат, сами да вземат решения къде и кога да отидат, сами да вземат решения какво да правят. Тя вероятно не е прочела и какво казва Маруся Георгиева на 2-ра страница в същия брой на в-к "Труд" в „Осребряват нещастията на инвалидите“ и затова ще го припомня: „Само обещания и нищо. Най-много обещаваат от Социални грижи. Но нали знаете как се грижат те за инвалидите.“ Съмнявам се дали г-жа Веселинова е прочела целия критикуван от нея законопроект, да не говорим за останалите два, защото статията ѝ в никакъв случай не показва компетентност и разбиране на проблема. За съжаление обаче, тиражирана от вестник „Труд“, тази статия не само сее дезинформация сред обществото, но и сред нашите народни избраници, към които искам да отправя няколко важни въпроса:

Дали депутатите са прочели и трите законопроекта, защото отхвърлянето на

2001 г. и Протест пред Столична община срещу недостъпността на архитектурната среда в София

този красноречиво доказва, че в очите им хората с увреждания трябва да продължат да бъдат обгрижвани, без да могат сами да вземат решения, касаещи техния пълноценен живот?

Дали депутатите разбират, че в този законопроект никъде не се предлага да се „режат добавките за чужда помощ на пенсионерите с над 90 % инвалидност, нуждаещи се постоянно от придружител“, а „ по-сериозните екстри – дългият списък от социални услуги“ го има както и в останалите два законопроекта, така и в действащия в момента Закон за закриване, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите?

Чудя се, дали им е ясно при какви условия ще се предоставят услугите и на кого?

Питам се и дали депутатите са били в Пленарната зала по време на питането на народния представител от ОДС Благой Димитров във връзка с това, какви ги върши вече не една, а няколко години една от национално представените организации НА и ЗА инвалидите – Националният център за социална рехабилитация и то „в името на инвалидите“ (и за която Сметната палата е изготвила твърде любопитен доклад)?

Пък на мен не ми е ясно каква е връзката между месечната добавка за социална интеграция и доходното и имущественото състояние на човека с увреждане, както е записано в чл. 45, ал. 1 от правителствения законопроект?

Не ми е ясно що за услуга за социал-

на интеграция е „допълнителната потребност от енергия и горива“ или „диетичното хранене“, както е записано в приетите на първо четене два законопроекта. През зимата на човек си му е студено или има нужда от диетична храна, независимо дали е инвалид, или не.

Към статията е публикувана снимка.

Коментарът под нея е: „Не е зле, когато внасят закони, депутатите първо да се срещнат с хората, върху които ще се прилагат, за да разберат какво мислят те по въпроса. Та във връзка с тази снимка и препоръките под нея, аз имам няколко въпроса:

Някой срещал ли се е с хората от снимката?

Някой знае ли кои са те?

Някой знае ли защо са протестирали през месец април 2001 г. пред Софийската община?

Някой знае ли, че сега, като върви по софийските централни улици, не се препъва във високите бордюри на тротоарите точно благодарение на този протест, вследствие на който беше приета Наредбата за изграждане на общодостъпна среда в град София?

И основното:

Някой знае ли, че точно тези хора са инициатори и автори на чл.5 „а“ от сега действащия Закон за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите, който гласи: „Не се допуска пряка или непряка дискриминация по отношение на инвалидите?“

Знаете ли, че точно тези хора са автори на критикувания и отхвърлен законопроект?

Е, и ако това не е учебнически пример за дезинформация и манипулация на общественото и депутатско мнение, здраве му кажи.

Антон Даскалов

Б. р. – Въпросният законопроект явно стресна онези властимащи, които не желаят промяна. Защото преразпределянето на ресурси и друг механизъм за контрол би застрашил нечи интереси. Единствено това предложение за закон (от общо три) бе отхвърлено на първо четене в пленарна зала, при положение, че преди това бе минало във всички парламентарни комисии. Какво се случи междуременно, та депутатите, гласували тогава „за“ – сега сменяха мнението си? Очакваме вашите хипотези, драги читатели.

Много шум в социалното министерство...

Въпросът е за какво

Вълненията на правителството

Отново посвещаваме няколко страници на темата за асистентите за независим живот по няколко причини – първо, темата продължава да е гореща и второ, от Социалното министерство твърдят, че има промени в правителствената програма. Нека видим какви са те и кого обслужват...

1. С решение на изпълнителния директор на Изпълнителната агенция за социално подпомагане към МТСП, по изключение като лични асистенти могат да бъдат наемани и хора, които не отговарят на общите условия за отпускане на месечни помощи, както и хора извън допустимия роднински кръг, в случаите, в които нуждаещите се от грижа нямат близки.

2. В случаите, когато нямат определена чужда помощ в експертното решение на ТЕЛК/РЕЛКК, но са неспособни да се самообслужват, с решение на изпълнителния директор на Изпълнителната агенция за социално подпомагане, се допуска предоставянето на услугата „Личен асистент“ по изключение срещу представен протокол на ЛКК.

3. При определяне правото на достъп за включване в дейността „Личен асистент“ не се вземат предвид като доход месечните помощи, получавани на основание чл.7, ал.4 от Закона за семейните помощи за деца.

4. В случаите, при които в семейството се отглеждат две или повече деца с 50 и над 50 на сто намалена възможност за социална адаптация и има решение на РАКК/ТЕЛК за чужда помощ, и ако родителите отговарят на условията на чл.9 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане, то и двамата родители мо-

ВОЙНАТА ЗА ЧОВЕШКИТЕ ПРАВА НА БЪЛГАРИТЕ С УВРЕЖДЕНИЯ Е ОБРЕЧЕНА ДА УСПЕЕ

Хората с увреждания загубиха битката, но не и войната за човешките си права, за равнопоставеност в обществото, за достоен живот. Държавата ни и нейните институции – от законодателната власт през изпълнителната, та чак до неправителствените организации – доказаха, че "инвалидната" политическа карта се копира високо, защото носи пари (за доставчиците на услуги и за организационните "шапки") и политически дивиденди за популисти. Така е и така ще бъде докато инвалидите се разглеждат като компактна, хомогенна група от безсилни, безпомощни, бедни и лесно манипулируеми единици.

Политиката в сферата на уврежданията като държавническо поведение за защита на човешките права създава такива условия, в които хората с увреждания могат да се развиват и да станат образовани, информирани и осъзнати граждани. Граждани, които няма да приемат килото брашно и захар за "защита" на правата си, а ще търсят качествено обслужване и асистент за независим живот. Граждани, които ще членуват в организации, отстояващи техните интереси, а не интересите на държавата (която "нямала пари", както кахърно и безсрамно се изказват председатели на съюзи), ще държат отговорни ли-

дерите си за тяхното поведение и управление на организационните ресурси... Ще правят още много неща, за които в момента дори не се и замислят, защото ги омайват с 6 лв. за транспорт или 8 лв. за телефон.

Интересът да се поддържа една безлика маса от стотици хиляди зависими хора явно е толкова силен, че през седмиците преди първото четене в Парламента на три законопроекта за хората с увреждания е протекла яростна кампания за отхвърляне на единия от тях. На този, който поставя човека с увреждания в центъра на политическите решения, който вмениява на държавата сериозни отговорности за създаване на условия за равнопоставеност и я задължава да отваря възможности пред хората с увреждания – такива, каквито имат всички български граждани.

Историята е доказала, че човешките права се отвоюват, а не се дават. Но пак историята показва, че тази война е обречена да успее, защото светът се движи напред, а не назад към владелческите строеве, когато хората са били обекти, използвани в угода на владетели. Тази война не се печели с пари и субсидии, тя не се търгува с държавата. Тя се печели от хората, които държат на своето достойнство и искат възможности за развитие, а не социални помощи за оцеляване.

Канка Панайотова

гат да работят като лични асистенти на децата си. В този случай доходът, получаван като трудово възнаграждение по програмата, не се счита за доход при определяне правото на двамата родители на достъп до програмата.

От министерството продължават да вярват, че програмата „Социален асистент“ е алтернатива на програмата „Личен асистент“, понеже при нея нямамо изискване за роднински връзки.

Като социални асистенти могат да бъдат наемани безработни, които получават месечни социални помощи, като по този начин те получават възможност за трудова заетост и доходи.

Като социални асистенти могат да бъдат наемани и квалифицирани работници /за предпочитане с медицинско или педагогическо образование/, които са безработни, но не получават месечни социални помощи.

Желаещите да работят като социални асистенти трябва да отговарят на следните условия:

- да са в трудоспособна възраст;
- да не са придобили право на пенсия или да не получават пенсия;
- да са обучени за работа с хора с увреждания.

Работодатели на желаещите да работят като социални асистенти са общинските администрации, физически и юридически лица, вписани в регистъра на Изпълнителната агенция за социално подпомагане към МТСП за предоставяне на услугата „Социален асистент“.

За да предоставят услугата „Социален асистент“ кандидат-работодателите трябва да разработят проект, който да представят в съответната дирекция „Бюро по труда“. След като проектът бъде разгледан и одобрен, се сключва Рамков договор за изплащане на средства от държавния бюджет за всеки нает по трудов договор, в съответствие с утвърдената Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“ – програма „Социален асистент“.

Работодателят сключва трудов договор с хората, наети на пълен работен ден по одобрения проект за „социални асистенти“.

Хората, ползващи услугата „Социален асистент“, сключват споразумение с работодателя и договарят пакета услуги, които ще използват. Услугите се предоставят

на едно или повече лица в рамките на работен ден.

Работодателят е длъжен да изисква подписан съвместен план за пакета услуги между социалния асистент и обслужваното от него лице.

Услугите, предлагани от „социален асистент“ са:

1. Услуги в бита:

⇒ Поддържане на личната хигиена на обслужваното лице.

⇒ Поддържане на хигиената в жилището на обслужваното лице.

⇒ Закупуване на хранителни продукти.

⇒ Приготвяне на храна /по желание на обслужваното лице/.

2. Административни услуги:

⇒ Съдействие и придружаване при подаване на документи пред различни институции.

3. Заплащане на сметки за електро- и топлоенергия, и други.

4. Помощ в общуването, социални контакти, организиране на празници, разходки и други.

5. Придружаване до детско, здравно, учебно и други заведения.

Двете програми, според Социалното министерство, „са от особено значение за малките населени места в страната, в които липсват всякакви перспективи и възможности за ресоциализация за хората с физически и ментални увреждания. В тези малки населени места или липсват, или все още не са достатъчно развити алтернативните социални услуги, и хората с ментални и физически увреждания разчитат единствено на близките си“. Тук вероятно трябва да възкликнем: „Брей, какво реформистко министерство си имаме!“ Много е лесно там, където „липсват всякакви перспективи“, да подхвърляш трохи и да се чувстваш велик...

От МТСП вдигнаха много шум в публичното пространство около „промените“ в двете програми, но както би забелязал непредубеденият читател, тук става дума не за съществена социална промяна, обърната към пълноценността на хората и децата с увреждания, а за разширяване на групата от безработни и осигуряване на техния жизнен минимум.

Да не говорим, че в разписаните от министър Христова текстове има юридическо объркване относно това кой има право и с кого да сключва договори по предоставянето на обучения и „пакета социални услуги“. И освен това в същите, посочени по-горе текстове, се дават: първо, неясни (а затова и широки) правомощия на изпълнителния директор на ИАСП и, второ, решения според нечия преценка и „по изключение“ са още една широко отворена врата за корупция в държавната администрация.

Никъде не става дума за възможност човекът с увреждане да избере своя асистент, да договаря работно време с него според своите нужди. Защото дори и да предположим, че назначеният за асистент безработен, изпратен от бюро по труда, и конкретният човек за когото ще работи, си „паснат“, какво се случва извън работния интервал от 8 до 17 часа с човека с увреждане? Каква е неговата възможност за нормален, независим от близките живот, каква е неговата алтернатива? Държавата не предлага алтернативи... Държавата продължава да предлага обгрижване, продължи да вижда в човека с увреждане единствено инструмент за отчитане на по-нисък процент на безработицата; правителството продължава да притиска родителите на децата с увреждания, без да им предлага друго, освен самите те да са платени асистенти на децата си. И да поддържа идеята, че хората с увреждания са болни и невалидни... за съжаление. Правителството продължава да представя обгрижването като „пакет“ от свръхмодерни социални услуги... Много, много шум... За нищо?!

Другата гледна точка...като сън ОТ 1999 ГОДИНА В СЛОВАКИЯ ИМА СПЕЦИАЛЕН ЗАКОН ЗА УСЛУГАТА „ЛИЧЕН АСИСТЕНТ“

В края на март в чешката столица се проведе конференция за заетостта на хората с увреждания в Европа. От българска страна участие взеха две НПО – Националният център за рехабилитация и социална интеграция на инвалидите и Центърът за независим живот – София. От тази среща нашият представител Капка Панайотова се свързва с много полезна информация, свързана с личните асистенти, която си струва да споделим с широката аудитория.

Услугата, такава, каквато трябва да бъде, от няколко години е реалност и в една не особено богата постсоциалистическа

държава – Словакия. Прочетете разказа на Капка и направете своите изводи.

С Бранислав Мамойка се познаваме от години, срещали сме се по множество международни форуми на хора с увреждания. Той е председател на организацията на хората със зрителни увреждания в Словакия. До пражката ни среща не бях забелязала, че Бранко се движи с придружител – една млада дама, която той следва неотклонно, деликатно хванал под ръка, която му подава чашата с питие или го отвежда до катедрата, за да направи своето представяне. Питам го: „Бранко, имате ли лични асистенти в Словакия?“, а той спокойно отговаря: „Отдавна, от 2000-та година.“

Завидях му на спокойствието. Нима при тях нещата се бяха случили без съпротиви от страна на правителството? Наистина нямам друга отправна точка за мислене, освен неравностойния двубой с нашето правителство.

И продължавам да питам: „По схема за хора с увреждания или по други програми, като например у нас, по програма за заетост?“ – Бранко не разбира въпроса ми и пита: „Как по програма за заетост? По закон, приет през 1999 година, а прилагането му създава заетост!“

„Нима вашето правителство само е разбрало това?“ – възкликвам с недоверие в гласа си аз. Оказва се, че с малко побутване от страна на организациите на хора с увреждания словашкото правителство е въвело истинската схема „личен асистент“.

Словашкият модел

Хората с увреждания преминават през две оценки: медицинска и социална. Всеки, с над 50% инвалидност според медицинската оценка, може да кандидатства за асистент и да бъде оценен социално по три показателя: затруднена мобилност, затруднена комуникация и проблеми при воденето на независим живот. Това става в общинската социална служба от социален работник. Когато започнали да правят социалната оценка, е имало сериозни проблеми – социалните работници не са били подготвени за това, но постепенно и сравнително бързо нещата си дошли на мястото.

Допустимият брой часове е 20 за едно денонощие, пресметнат на база от 31 дни в месеца, тоест включват се и почивните дни. **Ограничението за ползване на ЛА е само възрастово** – хората от 18 до 65 години имат право на ЛА. За децата формата на асистирание е по-различна, но не е задължително асистенти да им бъдат ро-

дителите. Хората над 65 години, т.е. в пенсионна възраст, ползват друга форма на социална грижа от общината.

Как функционира самата схема?

Самата услуга се администрира от общината. След като получи оценката и броя часове, човекът с увреждане си намира един или повече от един асистенти и сключва споразумение с всеки от тях. В края на всеки месец предава в общината, или в общинската социална служба дневник, който всеки човек с увреждане попълва (с имена на хората, които е наемал, броя часове и какво са правили за него). Това е нещо като нашата справка (по схемата на ЦНЖ), която се попълва за брой ползвани часове от всеки асистент, ако имаш повече от един.

Заплащането е по 55 крони на час, като 40 крони са равни на 1 евро, т.е. ставката е около 1 евро и 20 евроцента (за сведение минималната работна заплата е 6000 крони, т.е. около 150 евро). Заплащането на асистентите не е привлекателно като сума, но е над минималната работна заплата, така че има известен стимул хората да работят като асистенти – предимно, за да си допълват личния бюджет. Много са малко онези, които се занимават само с това. Схемата на наемане е такава, че асистентите са самоосигуряващи се лица, т.е. – тези 55 крони на час включват и осигуровките, а това намалява чистия им доход. (Но пък осигурителната система в Словакия е малко по-различна от нашата.)

Единственото ограничение за наемането на асистенти е да не бъдат роднини от най-близкия кръг на човека с увреждане – брат, сестра, майка баща, баба, дядо. Само в случаите, когато човекът е с много тежки увреждания и има максималния брой часове месечно, тя или той може да ангажира член на семейството за определено време. Това се записва в самата социална оценка.

Бранко сподели с мен, че като незрящ човек има право на 8 часа на ден, защото е активен, работи. Но по неговите думи, те са му много и не ги оползотворява. Човекът с увреждане може, разбира се, да ползва по-малко, но не и повече от часовете, които са му определени при оценката. Има усещане за несправедливост на закона именно заради ограничението пред възрастните хора, защото дори и човек с увреждане да е придобил ЛА преди навършване на 65-годишна възраст, с навършването на тази възраст, му се прекратява достъпът до услугата и той

започва да ползва друг тип услуга. Друг недостатък на словашкия закон, според Бранко е, че не допуска администриране на услугата от страна на кооператив, на сдружение на потребители – каквато е практиката в Швеция и Германия. Една от причините за това е, че когато са изработвали закона, не са предвидили такава възможност.

Държавата покрива 100% от заплащането на услугата, самите хора не внасят никакви вноски, но то е, защото там нямат и никога не са имали добавка за чужда помощ. Получавайки достъп до ЛА, човекът не може да ползва друга услуга от социални грижи – като например социален патронаж, почистване на дома или пазаруване. Решението обаче е в ръцете на човека: дали да води независим живот, чрез използване на асистент и да разчита за всичко на себе си и асистента, или да си остане със социалните грижи на общината.

Общината не плаща на асистентите, а превежда парите на човека с увреждане и той се разплаща. Така е между другото и в Холандия, където т.нар. „личен бюджет“ се превежда директно в банкова сметка на името на човека с увреждане и той се разплаща със своите асистенти. Явно такъв модел са избрали и в Словакия.

Разбира се, има опити за злоупотреби – някои хора например формално подписват договори с лица извън семействата, а реално парите влизат в семейния бюджет. Но тези случаи, по преценка на Бранко, са все по-малко, защото социалните служби имат право да правят проверки, а и хората постепенно узряват и виждат колко качествен и независим става животът им извън опеката на близките. Много важна роля за намаляването на тези злоупотреби и канализирането на парите към семейния бюджет има една активна организация на хора, които ползват инвалидни колички, така нареченото „Сдружение на количкарите“, които са провели сериозна работа с потребителите на услугата. Това е коствало доста усилия и на самите хора с увреждания, защото контролът от страна на семейството е бил много силен, както е в повечето случаи, и отказът да допринесеш с пари в семейството е било тежко изпитание.

За децата – с повече обич и доверие

Някои от вас може би си спомнят притесненията, които сподели една млада майка от Русе на страниците на бюлетина (брой 8 от 2001 г.). Дъщеричката ѝ Даяна е родена с дясна ръчичка само до лакътя. По време на бременността е ходила цели 8 пъти на видеозон. И лекарят, и акушерката я убеждавали, че всичко е наред, че виждат как бие малкото сърчице на детето ѝ и как движи пръстчетата на двете си ръчички. Няма-ло никакви индикации, че нещо не е наред до момента на раждането преди 4 години. Анелия (майката на Даяна) се опасяваше какво ще се случи, когато малката ѝ дъщеричка стане на 3–4 годинки и започне да осъзнава, че е различна. Притесняваше се дали децата ще бъдат жестоки и с какви обидни думи ще наричат малкото ѝ момиченце. Страхуваше се и от въпросите и упреците на Даяна...

Наскоро получихме писмо със снимка на вече порасналата красива малка госпожица, в което Анелия ни разказваше как живеят сега.

Отидох в Русе и се запознах с това прекрасно 4-годишно момиченце, майка ѝ Анелия и баба ѝ Дешка (татко ѝ, за съжаление, е починал преди година и половина).

Срещнахме се на 1 март. В масовата детска градина (ЦДГ „Звезда“), която посещава Даяна, витаеше много радост и приповдигнато настроение, за-

щото очакваха Баба Марта да посети детското тържество, а децата нямаха нетърпение да ѝ покажат какви изненади са ѝ подготвили – разиграха драматизации на приказки, пяха, танцуваха, рецитираха стихотворения за нея. Бях позабравила колко възшебни са тези моменти, неподправени и красиви, изпълнени с трепетното очакване на празника.

Но целта на посещението ми беше друга. Исках да видя как децата и учителите възприемат Даяна и дали е дошло времето, от което Анелия се страхуваше – въпросите, упреците...

Преди началото на тържеството надникнах в стаята, където се провеждат занятията на групата. Децата играеха и пееха. Открих, че Даяна не се чувства различна, а участва активно във всички игри. Има много приятели, които търсят компанията ѝ непрекъснато, дори първите чисти детски споделени любовни трепети не са я отминали. Не позволява да ѝ помагат за неща, които иска да на-

прави сама, сърди се, ако усети дори и най-малкия жест на съмнение към възможностите ѝ. Еднакво добре използва ръцете и хваща с лакътната свивка на дясната ръка всичко като с пръсти. Борбена е и проявява характер във всяка ситуация. Освен това е много артистична и дружелюбна. За ръчичката ѝ на останалите деца е обяснено, че Даяна та-

ка се е родила. Те го приемат нормално, не се подиграват и не се притесняват да я хванат за ръка.

В детската градина се провеждат и занимания по народни танци, в които Даяна участва активно вече втора година. Много е любознателна и обича да експериментира. Учителките ѝ споделиха, че досега не е имало ситуация, в която тя да се е почувствала непълноценна или изолирана от групата. Първият и единствен случай, когато те са прецени-

ли, че може би е по-добре да не участва, е било едно занятие по физическо възпитание, в което децата са се учили да търкалят плътна медицинска топка с две ръце по определен начин. Но Даяна не е позволила да я изключат от играта и ясно е показала, че за нея няма невъзможни неща.

Поинтересувах се дали е имало проблем при записването в детската градина. Оказа се, че директорката на ЦДГ „Звездица“ – г-жа Цветкова живее в близост до детската площадка, на която играе Даяна, наблюдавала я е как играе, колко добре контактува с други деца и не е имала притеснения дали да приеме детето.

Даяна има и първата си протеза, с която обича да си играе, но не обича да носи, защото повече ѝ пречи, отколкото ѝ помага. Расте много бързо и протезата вече ѝ е умаляла. Вероятно ще ѝ направят следващата чак за първи клас, въпреки че има право на безплатна всяка година.

Аз намерих отговор на въпросите, които си задавах. Вероятно на Даяна ще ѝ предстоят и много моменти на изпитания, но съм сигурна, че може да ги преодолее, защото е достатъчно силна, за да не се поддаде на подигравки, или да отправя упреци. Може би това се дължи на любовта, с която е заобиколена, може би на факта, че не расте в изолирана среда, а от раждането си контактува с реалния свят и е изградила рефлекс да отстоява себе си – такава, каквато е и каквато иска да стане. А животът е най-добрият учител, ако сме готови да приемем и научим уроците му, за да се развием като личности и да постигнем мечтите си.

Това са децата на града – ние трябва да се погрижим еднакво добре за всички

Николай със своите родители

Докато бях в Русе, отидох в още една масова детска градина, която от тази година посещават две деца с детска церебрална парализа – Светльо и Николай. Към нея ме насочи г-н Кирил Павлов – началник отдел „Образование и наука“ в общината. Той и старши експертът г-жа Минчева работят

активно за интеграцията на децата с увреждания в масовите училища и детски градини. Защото са убедени, че децата трябва да растат и да се развиват заедно.

Светльо е в първа група. Церебралната парализа е засегнала опорно-двигателния му апарат и той не може да ходи. Има асистентка, която му помага както за физическите потребности и рехабилитационните упражнения, така и за допълнителни занимания по учебния материал.

Николай е във втора група. Има умствено и говорно изоставане и е хиперактивен. Майката, **Пламена Дудева**, е правила опити да го запише в други масови детски градини, но навсякъде са й отказвали. С притеснение е дошла и тук, в очакване на поредния отказ, но е срещнала разбиране на проблема и желание да работят с детето й. Още не може да повярва, че детето й най-сетне е щастливо и ходи с огромно желание на детска градина. Всеки ден вижда напредъка в неговото развитие – научава нови думички, нови игри, учи се да рисува. Ники дори участва в часовете по музика, въпреки че не може да пее. Много е доволен, защото обожава музиката.

А ето какво сподели директорката на ЦДГ „Пиноккио 1“, г-жа **Ценка Тодорова**:

Отначало приехме децата с притеснение – не знаехме как ще реагират родителите на останалите деца и дали ще бъдем достатъчно полезни на децата със специфични образователни потребности, а най-големият ни страх беше да не им навредим с нещо, поради липса на специфични познания. Нямаме опит в тази сфера, но аз съм отворена към идеята за интегрираното образование и искам да се уча. За тези няколко месеца, откакто децата са при нас, виждам напредък и се надявам до четвърта група да ги подготвим достатъчно добре за първи клас. Надявам се родителите да бъдат достатъчно настоятелни децата им да бъдат приети в първи клас на масови, а не в специализирани училища, защото това би било огромна крачка назад, след масовата детска градина. Ние непрекъснато общуваме с родителите. По този начин те знаят как е протекъл денят на децата им и у дома могат да продължат развитието им с допълнителни дейности.

За мен и педагогическия колектив на детската градина от изключително важно значение са вниманието и хуманното отношение. Това е начинът да възпитаваме ценности у децата. Както споменах, в началото се притеснявах за реакцията на останалите родители, но от тяхна страна нямаше никакви проблеми. Приеха ги като свои деца. Съзнанието на българина тепърва трябва да се променя. Но трябва да се започне именно оттук – от 3–4-годишните деца. Поколението на тези деца няма да е израсло в предразсъдъците на старото време, а ще е грижовно, толерантно и разбиращо.

Светльо и Ники бяха приети много добре от останалите деца. Те непрекъснато им помагат, подават им играчки, милват ги и им се радват. По този начин се чувстват и по-отговорни.

А радостта и удовлетворението, което виждаме в очите на родителите, е най-голямата ни награда и най-голямото признание за свършената работа.

Дяна-Петя Делчева

На вниманието на мрежата!

Тематичните групи в мрежата „Едно общество за всички“

Във втория месец на годината предложиме на партньорите ни от мрежата да направим усилие и да повишим ефективността си в борбата за общата цел – промяна на политиките и практиките в сферата на уврежданията. Много от нас натрупаха богат опит от работа в различни проблемни области и в различен мащаб на действие – затова решихме да обединим нашите знания и умения в по-оперативни и гъвкави структури. За да можем взаимно да разчитаме на компетентност и ангажираност в застъпничеството, отделихме следните големи теми, в които всеки да разпознае и заяви своето място и отговорност за постигане на промяна в обществото:

◆ **ДОСТЪПНОСТ** (архитектурна среда, транспорт, технологии)

◆ **ЗАЕТОСТ**

◆ **ИНТЕГРИРАНО ОБРАЗОВАНИЕ**

◆ **УСЛУГИ** (не само Асистент за независим живот)

Предложението ни за тематично групиране срещна горещата подкрепа и одобрение на включените в мрежата организации. Успяхме да се свържем с повечето от тях и разбрахме, че такова обединяване е смислено, и че не сме сами в надеждата си за по-ефективна и целенасочена съвместна работа по отделните направления, след като повечето от тях вече са се „специализирали“ в някое.

Надяваме се, че това „тематично групиране“ ще даде възможност за изследване и развитие на организационния капацитет на всяка членуваша в мрежа „Едно общество за всички“ или новоприсъединена организация, която до момента се е „борила“ сама, на местна почва.

Четири тематични групи се сформират на база заявената от ваша страна предпочитана работна тема. Най-многобройна е групата за интегрирано образование, а с най-малко заявени участници – групата за заетост. Списъците на тематичните групи все още се попълват. Очакваме предложения за подредба и

организация на групите. Ние се ангажираме редовно да информираме всички заинтересовани за това, което се случва с програмите на министерствата, да подаваме актуална информация, която може да бъде от полза в работата по места, както и да оказваме необходимата консултантска подкрепа.

През април и май сме предвидили работни срещи, на които да набележим конкретни дейности и да планираме застъпнически акции. Надяваме се на вашето активно съдействие. (Активността на организацията/групата/човека по тази тематична кампания ще се прибави към състезателната оценка в конкурса „Лидер в Мрежата“.)

Конкурсът „Лидер в мрежата“

В направление „Мрежа и застъпничество“ получихме писмо от Надежда Дардова, председател на основна организация на СИБ в гр. Перушица. Тя ни изпраща (освен много милото писмо) информация за първите реализирани дейности по проект „За да дойдем при вас“, снимков материал и копие от отразяване в местен вестник на проблема за достъпността – на който именно е посветен проектът на организацията. Изкушавам се да ви говоря повече за самата Надя, която описва пътя си на „въстанал“ срещу бездушието на институциите млад човек, но все пак акцентът тук е върху представения от нея проект, финансиран в рамките на обучителната програма на Центъра. В проекта откриваме зрял подход към възловите институции и отговорните хора в града за гарантиране на тяхното обвързване с проблемите на достъпността и в крайна сметка – с успешната реализация на проекта. На първата среща за представяне на организацията и запознаване с целите на проекта, Надя успява да покани не само тези, от които пряко зависи доколко достъпна за инвалидни колички ще бъде Перушица, но и хората, които могат да допринесат за ангажиране на широката общественост. Не се съмнявам, че и следващите стъпки по проекта ще бъдат все така всеобхватни като замисъл, мъдри в търсенето на съмишленици и привличането на нови застъпници. Надявам се този опит да бъде полезен и за останалите организации, които

КОНКУРС

ще се включат в тематичната група „Достъпност“, където организацията от Перущица ще има какво да покаже.

Други материали изпратиха от Карлово, Казанлък и София, но все още участниците в конкурса са пъти по-малко от участниците в мрежата! Приканваме ви

да се включите с информация за вашата дейност, независимо дали става дума за цял проект или за конкретна активност. До юни, когато е официалното награждаване, има още време – пишете ни! За тези, които не са запознати, отново публикуваме условията на конкурса.

КОНКУРС

за

най-активен участник в мрежата – „Лидер на мрежата“

Поканват се за участие всички настоящи и новоприети организации, групи и индивидуални членове на мрежа „Едно общество за всички“

Продължителност на конкурса: февруари – юни 2004 година

УСЛОВИЯТА

Да членувате в мрежа „Едно общество за всички“. Да сте активни. И докато първото е по-очевидно, за второто ще се разбере по направеното от вас. Основните показатели за това са: осъществените контакти с институциите; широката разгласа на вашите идеи, инициативи, цели; привлечената подкрепа и участие от страна на хора с увреждания, доброволци, съмишленици; организираните директни акции; привлеченото финансиране; организираните мрежови събития.

ПРАВИЛАТА

Номинациите са в две категории: организации и групи, и индивидуални участници. Излъчването на номинациите и определянето на победителите в края на конкурса през юни, ще направим чрез гласуване всички ние – участниците в мрежата. Ще има и награди, а те

наистина си струват. Убедете се сами: компютър, принтер, скенер, фотоапарат, карти за достъп до Интернет.

За да знаят всички, какво правите вие във вашето населено място, очакваме да ни запознавате с това, което се случва при вас. За да бъдат всички добре информирани, ЦНЖ поема ангажимента всеки месец да разпространява информация до всички как върви класирането. Информацията ще бъде публикувана в бюлетина „Независим живот“, а също и на Интернет страницата на Центъра (www.cil-bg.org). Използвайте всички налични средства за комуникация, за да подавате и получавате информация, както и за връзка с нас:

◆ **електронна поща**
(network@cil-bg.org)

◆ **виртуален форум**
(<http://www.smartgroups.com/groups/mreza>)

◆ **телефони и факс**
(02/ 98 98 857, 981 15 48)

◆ **поща** (София 1000, ул. Гургулят 2, Център за независим живот, ЗА КОНКУРСА)

Пълната информация за конкурса можете да намерите на сайта на ЦНЖ и в бр.2/2004 г. на бюлетина.

Отново за достъпността и политическата воля

На 27 януари в конференнтната зала на Интерхотел „България“ в Бургас се състоя публична дискусия на тема „Архитектурната среда в Бургас и достъпът на нашите съграждани с увреждания“, бяха обсъдени най-наболелите проблеми в тази сфера. В дискусията участваха представители на хора с увреждания, заместник-кметове, архитекти, представители на Областната администрация и Общинския съвет. Организатори на срещата бяха Българското сдружение за насърчаване на гражданската инициатива, Регионалната организация на съюза на слепите, Дружеството на инвалидите и Съюзът на архитектите в Бургас.

От Регионалния център за социална рехабилитация, както и от Съюза на инвалидите, благодарят на Общинската администрация за новите социални придобивки, които имат от тази година хората с увреждания, но облагодетелстваните не се усещат твърде като такива.

Ако се разходите из центъра на града, ще видите, че пригодени рампи по стълбите и бордюрите на тротоарите има само на подземите и на стъпалата край Бургаската опера. Не дай си Боже обаче един трудно подвижен човек, или такъв на инвалидна количка, да реши да се спусне сам от комплексите към някоя

градинка, или магазин в центъра! В един от най-големите и луксозни търговски комплекси е предвиден ескалатор, но достъпът до въпросния магазин е невъзможен за човек с увреждане без придружител. За решилите да поемат глътка чист въздух трудно подвижни хора обаче, има друга възможност – градският транспорт. Стефан Димов, председател на Съюза на инвалидите в Бургас разказа за издействаната нова придобивка: „41 членове на Дружеството на инвалидите – Бургас ще ползват карти за градски транспорт на стойност 1 лев, по обещание на кмета – г-н Йоан Костадинов. От придобивката могат да се възползват само работещи трудноподвижни граждани.“

Явно градоначалникът си спазва обещанията, но хората с увреждания в Бургас са доста повече от 41 на брой. Освен това повечето са пенсионери и безработни, така че подобно благо тях няма да ги огрее. Алтернативата за тях е специализиран транспорт за хора с колички. Той се състои от 2 микробуса, които са крайно недостатъчни. От общинския бюджет се откъснаха 10 000 лева за хората с увреждания. Те ще бъдат оползотворени за обзавеждане на новия клуб на инвалидите, който скоро ще отвори врати. Е, така е, щом като придвижването е трудно, транспортът – недостатъчен, а вкъщи е студено. Тъй като социалните помощи и пенсиите не достигат, то поне един клуб да има, ако разбира се, хората с увреждания успеят да се доберат до него.

Полина Трепечова,
репортер на Дарик радио – Бургас

Снежана Иванова – доброволна консултантска група на хора с различни увреждания:

Трябва да се променят методите на работа при проектирането, експлоатацията и поддръжката на архитектурната селищна среда, защото създаването на архитектурен достъп за всички хора гарантира тяхното пълноценно включване в обществения живот. Съгласно Конституци-

ята на Република България, всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права, имат право на образование, здравеопазване и реализация. Наивно е обаче да се говори за равнопоставеност, когато повечето от тях нямат възможност за свободно придвижване. Всъщност доколко човек е инвалид или с увреждане зависи от средата, в която живее и ограниченията, произтичащи от тази среда. Подобренията в архитектурната среда по отношение на хората с увреждания, допринасят за облекчаване живота и на една друга немалка част

ДОСТЪПНОСТ

от обществото – възрастните хора. От всички изградени подобрения по улиците и сградите ще се възползват не само хората с увреждания, но и възрастните, майките с детски колички, а в много случаи дори и децата. Никой от нас не е застрахован срещу нараняване или каквито и да е функционални ограничения. Подобряването на архитектурния достъп касае не само хората с увреждания, но и цялото общество, защото интеграцията на тези хора ще повиши качеството на живот на всички и ще ни направи част от напредналите и модерни държави в света.

Когато говорим за достъпност, трябва да се има предвид както достъпът до архитектурната среда и транспортните средства, така и достъпът до информация и комуникации. Достъпността е основен фактор за интеграцията на хората с увреждания. Адаптираната среда дава възможност на всеки член от обществото, включително и на хората с увреждания, безпрепятствено да достигат и да ползват богатата и ресурсите му, за да реализират пълноценно себе си и да изживеят живота си според собствените си разбираня и предпочитания.

д-р Атанас Бошев – заместник-кмет на Бургас по здравеопазване и социални дейности:

Тези проблеми не са встрани от нашето ежедневие и от тактическите и стратегически планове на общината. Опитваме се с възможностите, които има нашия бюджет, новото строителство или това, което подлежи на контрол от нас, да бъде изпълнено в синхрон с норма-

тивните изисквания. През 2003 г. изпълнените благоустройствени обекти в града чрез изграждане на инвалидни рампи пред входите, станаха достъпни за хората с увреждания. Изразходваните средства за съобразяването на тези обекти с нормативните изисквания възлизат приблизително на

15 000 лв. Община Бургас участва с 30 000 лв. в изграждането на Център за социална рехабилитация и интеграция в блок 57 на ж.к. Братя Миладинови. Оформеното пространство пред центъра е напълно пригодено за придвижване на хора с инвалидни колички. Осигурен е и специализиран транспорт до входа на центъра. По програма МАТРА през 2003 г., община Бургас участва в реализирането на проект „Жълта пътека“ в читалище „Св. св. Кирил и Методий“ в комплекс Меден рудник. През 2004 г. община Бургас участва в благоустройствени проекти по проект „Красива България“. След одобряването на проектите по програмата, изпълнението им ще бъде съобразено с изискванията за адаптирана архитектурна среда за хора с физически увреждания. С финансиране от средствата за поддържащи дейности на общината ще бъдат изпълнени изискванията на инвалидите за достъп до: сградата на оперно-филхармоничното дружество, площадното пространство пред сградата на община Бургас, до определени банкомати по улица Александровска, до партерния етаж на сградата на общината от северната и южната страна. С текущите ремонти по тротоарните настилки ще продължим да изграждаме инвалидни рампи на кръстовища с интензивно движе-

ние, съгласувано с регионалното бюро на Националния център за социална рехабилитация в Бургас.

Венелин Тодоров – заместник-кмет по евроинтеграцията и екс зам.-кмет в социалната област:

Надявам се, че като продукт от този преглед на ситуацията ще излезе една стратегия, която ще бъде включена не само в стратегията на община Бургас, но и в областната (регионалната), а и в националната. И това трябва да бъде стратегия за устойчиво развитие. Трябва да се въведат изисквания всички нови сгради и съоръжения, които се пускат в експлоатация, да отговарят на изискванията за достъпност на средата. Така, както са заложи в европейските стандарти, които ние приемаме и така, както хората с увреждания заслужават да живеят – без да имат ограничения в своето придвижване и в своя начин на живот. Трябва да се въведе преходен период за адаптиране, на базата на прегледа на ситуацията на сградите и съоръженията, и много точни и ясни критерии за 2004 г. Например – да се закупят оп-

ределен брой автобуси, които да отговарят на изискванията на инвалидите; внедряване на стандартите на Европейския съюз за изпълнение изискванията за достъпност, с ясно бюджетиране; да се посочат източниците за финансиране и реализация на проектите и нещо много важно – да се определи т.нар. „отговорност на институциите“. Министерство на вътрешните работи трябва да приведе своите районни управления според изискванията за достъпност на средата и това да се включи в техния бюджет за ремонтни работи. Министерство на здравеопазването да задължи директорите на здравни заведения, а община Бургас да задължи директорите на общинските здравни заведения, запускането на една сграда в експлоатация да се извършва само, когато тя е приведена към изискванията. При големия ремонт на сградата на банката, Министерството на финансите трябваше да задължи по най-бързия начин своите органи да я приведат в съответствие с изискванията за достъпност на средата.

Редакторският екип на НЖ благодари на Полина Трпечова за предоставените репортажи и интервюта.

Отзвук от дискусията: Така ли е и при вас?

И в Бургас, както в почти всеки български град, обществените сгради са красиви примери на архитектурното вдъхновение от началото, средата и края на двадесети век. Да изброим: Областната управа, Общината, Операта. И трите сгради притежават зашеметяващи по красотата си и по трудната си достъпност стълбища. И в Бургас, както във всеки български град, има много хора с увреждания. Според статистиката 5 на всеки 1000 души са с инвалидност над 50%. За разлика от красивите сгради с красиви стълбища, голяма част от хората с увреждания все още са невидими за 995-те от споменатите 1000. Защото им е трудно да преодолеят дори стълбите от дома си до улицата, да не гово-

рим за градския транспорт и обществените сгради.

И тук, както в повечето големи български градове, има множество организации на и за хора с увреждания, които се опитват да решават проблемите им. Публична дискусия на тема „Архитектурната среда в Бургас и достъпът на нашите съграждани с увреждания“ събра заедно хора с увреждания, представители на местната власт, архитекти. На вниманието на участниците бяха представени най-фрапиращите и неотложни за решаване проблеми, с които се сблъскват хората с увреждания. За 76 % от хората с опорно-двигателни увреждания достъпът до обществените сгради е невъзможен. Голяма част от тях са с основно и средно образование, а тази ниска квалификация води до безработица и бедност. През 2002 г. например,

41 % от хората с увреждания са преживявали с доходи под 100 лв. На архитектите, строителите, инвеститорите и строителните надзорници бе представен списък с най-неотложните промени в градската архитектурна среда, в това число и за специфичните проблеми на хората със зрителни и слухови увреждания.

Но и тук, както във всички български градове и села, властите се оплакват от недостига на пари като основна причина за несвършеното и наблегнаха на вложените пари там, където работата е свършена. Заместник-кметовете по здравеопазване и социални дейности и по въпросите на евроинтеграцията приканиха хората с двигателни, зрителни и слухови увреждания да посещават обновените и достъпни градинки, за чийто ремонт са вложени 15 000 лв. и т.н.

И в Бургас, както в някои други градове, политическото разноцветие по отношение на централната власт се превръща в проблем при формиране на достатъчен бюджет, при закупуване на адаптирани автобуси и т.н. Недобросъвестните граждани пък, пречели на общинския превозвач „Бургасбус“ да

постави табели с номерата на автобусите на страничните и задните им стъкла. От Любомир Атанасов, директор на Транспортна къща – Бургас разбрахме още, че от три месеца е либерализиран достъпът до специализираните микробуси, като заявки за тях могат да се правят и след 16.30 часа. От Областна управа съобщиха, че обмислят отваряне на един от ниските входи на сградата си с рампа към него. На малкия и среден бизнес бе предложена идеята да произвежда асансьори на достъпни цени, вместо скъпо струващите вносни такива.

И в Бургас, както и в цяла България, в духа на „демократичния реализъм“, проблемите много повече се дискутират, отколкото се решават. Впрочем, архитектите присъстващи на дискусията, не бяха многословни, така че остава надеждата, че ще си свършат работата. И не само за собствения им просперитет. Форумът завърши със създаването на Обществен съвет по проблемите на хората с увреждания.

Калина Вергиева

Тема с продължение

*"Достъпността на архитектурната и селищната среда за хората с различни увреждания" – беше темата на семинар, който се проведе на 11 март. Поводът за срещата беше представянето на проекта „Инициатива за преодоляване на архитектурните бариери“ за хората с увреждания в Бургас. Съставители на този проект са Българското сдружение за насърчване на гражданската инициатива, Съюзът на архитектите, регионалната асоциация на Съюза на слепите и Дружеството на инвалидите в Бургас. Проектът се финансира по програма ФАР на Европейския съюз, а инвестицията е на стойност 11 000 евро. Повече за този проект разказва **Даниела Божинова**, ръководител на Българското сдружение за насърчване на гражданската инициатива:*

„Проектът, който изпълняваме е ма-

лък, през януари проведохме публична дискусия, а в момента тече един процес, в който искаме чрез консултации между организациите на хората с увреждания да направим Обществен съвет по тези въпроси към Общинския съвет в Бургас. Готвим се да издадем и информационни материали. Днешното събитие е финален момент в нашия проект. Поканили сме хора, които имат по-сериозен опит в областта. ЦНЖ работи още от 1998 г. за достъпност на архитектурната среда в столицата и има натрупан богат опит в експертно отношение и в застъпническата дейност при работа с местната власт. Време е да направим нещо, за да станат нашите градове и селища по-достъпни.

За участие в срещата бяха поканени представители на неправителствената организация, която има най-много постижения, свързани с достъпността на архитектурната среда за хората с уврежда-

ния. Това е Центърът за независим живот в София. Миролюбка Бацарова запозна присъстващите общински служители, проектанти, строители и архитекти с новите задължителни изисквания за достъпност на селищната среда, въведени в началото на тази година със специална наредба.

На срещата бяха обсъдени и реалните постъпки, които могат да се направят за подобряване на достъпността на средата за хората с увреждания. Защото не самите хора са инва-

лиди, а средата е тази, която инвалидизира хората. Заради новата наредба, която задължава общините да правят редовни планове за адаптиране на архитектурната среда, новите сгради ще бъдат пригодени и за хората с увреждания. Но най-сериозният проблем си остават старите здания. В рамките на деня ще бъде проведено и практическо занятие по измерване на елементи от хотел България и оценка на тяхната достъпност.

Полина **Трепчова**,
репортер на Дарик радио – Бургас

Помощните технологии в динамичния живот на Мари Коузи

Всяко телефонно обаждане в Центъра за независим живот – Дюпейдж би могло да бъде за Мари Коузи – Координатор и диспечер на центъра за хора със зрителни увреждания. През последните шест години Мари е свързала много клиенти на центъра с подходящите

източници на информация и помощ. Тя намира най-добрите животоспасяващи средства, точните благотворителни организации или информация, свързана със Закона за американците с увреждания, подходящите агенции, които предлагат услуги за нуждите на клиентите. Мари предлага подкрепа на хора на еднаква възраст и консултира хора с увреждания, излиза с колеги винаги, когато има малко свободно време. Мари е първият човек, към когото хората се обръщат, когато бъдат изправени пред внезапна загуба на зрение.

Денят ѝ започва с грижа за едно семейство от Хондурас – намиране на постоянно жилище, разработване на семейния бюджет, защото целта на семейството е да стане финансово независимо. Мари и нейн екип работят и с католическата служба за благотворителност, където помагат на разорени и бездомни семейства. След това тя и кучето-водач Марджи излизат на разходка, а после и да похапнат заедно с група напълно слепи или с различна степен на загуба на зрението си хора.

Мари започва постепенно да губи зрението си още в гимназията. Причината е кръвоизливи, причинени от ретинопатия. Отначало е работила като сътрудник по преписване на медицински документи – работа, често извършвана от хора със

зрителни увреждания. По-късно, след като получава магистърска степен като социален работник, работи в продължение на петнайсет години като социален работник за Рехабилитационния институт в Чикаго. За да бъде пълноценен и интензивен, животът ѝ е свързан с използването на помощни средства. Използва помощни технологии, за да върши работата си, да гради своята динамична кариера и да се реализира пълноценно.

Нека надникнем в нейното „сандъче с инструменти“:

Технологиите в работното ѝ ежедневие

На работното си място Мари използва устройството *Perkins Brailier* – това е полупортативна, механична машинка, която прави бележки на брайлово писмо в система от клетки от по шест точки, но тежестта ѝ е около 8 килограма и това често е проблем. Другата подобна машина е олекотената *Slate 'n Stylus*, която е значително по-удобна за ползване навсякъде.

Labeler е много важен за хора със зрителни увреждания. Това е приспособление, което поставя етикети. Мари използва подобни приспособления както на работното място, така и у дома.

От високите технологии използва устройство, което чете данните от компютърните програми с изкуствен глас. Нарича се *Jaws for Windows*. За четене на текстови файлове в *Word* в употреба влиза *DOS-Vocal-Eyes*. За тази цел може да се използва и *Alva Refreshable* брайлов дисплей. Това е дисплей с 40 клетки, който стои под стандартната клавиатура. За принтиране на документите се използва принтер за брайлово писмо.

След това Мари влиза в интернет, за да изпрати своята електронна поща.

Технологиите в бита

В къщи Мари има говорещ будилник. Всяка сутрин той я буди с мек звук, като същевременно ѝ казва кой ѝ е изпратил електронна поща през нощта. Мари чува световните новини с помощта на автоматичната телефонна услуга *Newsline*. Абонатите използват набираща система, за да достигнат до най-интересните за

тях новини.

Мари спазва своята натоварена дневна програма с помощта на брайловия си ръчен часовник – един от множеството видове съществуващи на пазара говорящи и брайлови ръчни часовници.

В кухнята малко приспособление улеснява готвенето, защото то е лесно за използване и не се нагрива толкова силно, колкото обикновената печка. Тъй като тези приспособления са самостоятелни, те са подходящи за използване от хора с всякакви увреждания. Мари най-често използва керамични съдове и микровълнова печка, наред с грила на *George Foreman* – самостоятелно приспособление за печене, което отделя мазнината от храната по време на готвене и е много лесно за почистване. Мари етикетира своите подправки, продуктите си и лекарствата, които са ѝ предписали лекарите. Това е много важна част от домашната практика.

През зимата кара ски заедно с организацията за хора със зрителни увреждания „Ски за светлина“, осигуряваща зрящи доброволци, за работа като водачи. Любимото място на Мари за каране на ски са щатите Уисконсин и Колорадо, но тя се е спускала дори и в Норвегия и Швеция. Съпругът ѝ Кен е зрящ. Той обича да пътува и да обядва извън дома си, особено на Хаваите, където е бил със семейството си пет пъти!

Когато си почива, Мари обича да чете модерна фантастика, мистерии и статии за самоусъвършенстването. Тя е член на Националната библиотечна служба за хора със зрителни и физически увреждания. Службата е подразделение на библиотеката на Конгреса на Съединените щати. Тази библиотека отдава за прочит книги, написани на брайлово писмо, говорящи книги, аудиозаписи. За забавление Мари си купува и говорящи книги, предлагани на пазара и обича да споделя своя опит в областта на мощните технологии с всеки. Това е част от нейната работа!

Превод от английски: Нина Жишева.

Как да общуваме ефективно

Драги читатели,
В няколко поредни броя на бюлетина ще ви представим обобщен в практически съвети опита на американците в зачитащото различията и човешкото достойнство общуване. Общуване, което съдържа в основата си уважението към събеседника и неговите индивидуални характеристики, общуване, което се стреми към своето максимално осъществяване...

Не много отдавна трябваше да се явя на поредната, тогава все още се наричаше трудово-лекарска, експертна комисия. Почуках на вратата, чух „влез“, влязох. В малката стая освен едно бюро и един шкаф, имаше кушетка и свободен стол, запътих се към стола. „Седни на кушетката, извика лекарката, обръщайки се към мен. Ти си Валентина Воденичарова, нали?“ – продължи да вика тя неестествено.

Аз се притесних, говорният ми дефект се засили, но някак успях да ѝ кажа: „Няма нужда да викате, говорете нормално, аз чувам.“ Тя ме погледна леко сконфузено и продължихме разговора много по-ефективно – без да си усложняваме срещата допълнително...

Разказвам ви този епизод, защото вероятно много от нас, със или без увреждания, са попадали в ситуация, подобна на моята. И са се чувствали, меко казано, особено – в такива моменти, вместо да се осъществи връзката със събеседника, вместо да се стигне до човека максимално, става обратното. А има лесен начин да избегнем неловките ситуации – като покажем уважение, като покажем разбиране, като зачетем достойнството и равнопоставеността на човека срещу нас. Ето няколко съвета за това как да общувате по-ефективно, когато се срещате с хора, които имат различни увреждания, за какво си струва да помислите предварително, когато каните на среща човек, придвижващ се с инвалидна количка и т.н. Ще видите, че това не е нещо толкова сложно за разбиране, а е важно – защото е част от социокултурното поведение на всички нас, от уменията ни да

градим едно общо гостоприемно за живеене пространство.

Когато се пише или се говори за хора с увреждания, особено важно е думата човек или хора да стои на първо място. Груповите характеристики като „слепи“, „глухи“, „увредени“ или „инвалиди“ не са подходящи, защото те не наблягат на индивидуалността, равнопоставеността или личното достойнство, което всеки от нас притежава. По-долу ще ви дадем примери за положителни и отрицателни фрази, които се използват при общуване. Забележете, че при всички позитивни изрази, думите човек или хора стоят на първо място.

Когато разговаряте с човек с увреждане, говорете директно на него, а не чрез придружителя му или преводача (за хората с увреден слух).

Не се втурвайте да помагате. Първо попитайте човека дали желае вашата помощ и помогнете само, ако ви отговори утвърдително. След това попитайте какво и как да го направите.

Надвесването над или облягането на инвалидната количка на човек с двигателни увреждания е равносилно на надвесване или облягане на самия него. Това е недопустимо. Инвалидната количка е част от личното пространство на човека, който я използва. Не се надвесвайте над инвалидната количка, когато разговаряте с човека в нея. Това се приема като непозволено навлизане в личното пространство. Не потупвайте количката или човека в нея. Това е покровителствено.

Запомнете! Човекът с увреждане е човек като всички останали. Не се притеснявайте заради неговото увреждане! Ако не знаете какво да направите или да кажете, позволете на самия човек с увреждане да ви помогне с обяснения.

Не приемайте всичко за разбрано! Ако имате въпроси за това какво и как да направите, какъв език или терминология да използвате, каква помощ можете да предложите, просто попитайте. Човекът с увреждане ще бъде вашият най-добър съветник.

Речник

Etiquette (от фр.)

1. Речев етикет – сбор от правила и речеви формули за подходящ начин на изразяване, в зависимост от ситуацията.

2. Правила за поведение, начин на държане в даден социален или професионален кръг; етикетция; лепвам етикет на някого – наричам някого някакъв, определям го като някакъв (обикновено с отрицателна отсянка).

Предложете помощта си спокойно и тактично и то само, ако ви се стори, че това е необходимо. Не настоявайте. **Уважавайте правото на човека с увреждане да откаже помощ или да ви обясни от какво се нуждае.**

Ако, по каквито и да било причини, не можете да помогнете по желания начин, не се притеснявайте и го обсъдете с хората. Вие също имате право да поставите граници на това какво можете и какво не можете да предложите. Отношенията ви с човек с увреждане би трябвало да бъдат напълно естествени, както с всеки друг човек.

Ако имате време и възможност, обсъдете взаимните си интереси по приятелски начин. Човекът с увреждане със сигурност се интересува от много други неща, освен тези, свързани с неговото увреждане.

За увреждането говорете само, ако това стане по естествен начин, без да настоявате. Ръководете се от желанията на човека с увреждане да говори на тази тема.

Оценявайте всичко, което човекът може да направи. **Запомнете, че затрудненията на хората с увреждания идват по-скоро от физическите и психическите бариери между тях и останалия свят, отколкото от самото увреждане.**

Имайте предвид, че хората с увреждания се нуждаят от повече време, за да се справят с нещата. Дайте им време да се движат или говорят спокойно.

Не поставяйте количката или патериците на човека с увреждане на недостъпно разстояние.

Никога не подкарвайте инвалидната количка, без да сте попитали за това седящия в нея човек.

Преди да изкачвате или слизате по стълби, бордюри или други препятствия инвалидната количка, попитайте човека как би предпочел това да бъде направено и се съобразете със собствените си възможности.

Отдайте цялото си внимание, когато разговаряте с човек с говорни дефекти. По-добре насърчавайте човека, отколкото да го поправяте, или да продължавате недоизказани още фрази. Когато е необходимо, задавайте ясни и конкретни въпроси, които изискват само кратки отговори или поклащане на глава.

Не казвайте, че разбирате всичко казано от човек с говорни дефекти, когато всъщност не сте. Не се страхувайте да кажете

на събеседника си какво ви е ясно и какво не. Бъдете търпеливи не само към човека с говорен дефект, но и към самия себе си.

Говорете бавно, спокойно и разбрано на човек с увреден слух. Застанете точно срещу него, говорете му директно и използвайте обикновени жестове и маниери. Ако пълно разбиране не може да бъде постигнато по този начин, предложете писмена форма на общуване.

Когато се храните с човек, който среща трудности при нарязването на храната си, предложете да му помогнете. Обяснете на човек със зрителни увреждания къде се намират блюдата и приборите.

Не галете служебните кучета-водачи! Те са на служба и не бива да бъдат разсейвани.

Разучете за възможни архитектурни бариери на местата, където искате да отидете с човек с увреждане. Разучете дали има асансьор (ако човекът с вас ползва инвалидна количка или има двигателни затруднения), подходящо осветление (ако човекът с вас има зрителни увреждания), или необходимите улеснения за хора с увреден слух.

Запомнете! Човекът с увреждане е човек с чувства. Дръжте се с него така, както бихте искали да се държат с вас.

Невинаги можете да видите нечие увреждане. Ако човекът се държи странно или изглежда различен, просто бъдете самият себе си. Позволете на приятелството и непринудеността да премахнат психическите бариери между вас.

Избягвайте да разпитвате човека за неговото увреждане. Ако това се налага, бъдете изключително внимателни и покажете уважението си. Не настоявайте, ако ви откажат такъв разговор.

Дайте допълнително време на човека с увреждане да направи или да каже нещо.

Бъдете любезен и търпелив, когато предлагате помощта си, питайте и изслушвайте за указания.

Ако съществуващи бариери не могат да бъдат избегнати, предупредете за тях човека с увреждане предварително.

Винаги поставяйте думите „човек“ или „хора“ пред всички останали характеристики, когато става въпрос за хора с увреждания.

(НЖ)

Синтезът на говор и системите за речеви съпровод

Идеята за създаване на системи, комуникиращи с оператора посредством говор, не е нова. Като изключим описаното в научната фантастика, бихме могли да кажем,

че историята на сериозните изследвания в тази област наброява повече от половин век. Наистина, оттогава датират първите теоритични разработки, а реално функциониращите системи (в началото със скромни възможности) са се появили в началото на 70-те. По това време средствата, ориентирани към говорна комуникация, не са били предназначени за работа на стандартен компютър. С тяхна помощ операторът е бил уведомяван гласово за състоянието на обекта на управление, и е имал възможност да подава и гласови команди. По-късно са се появили системи за търсене в бази данни, приемащи гласови заявки.

Романтиката и най-често блясъкът, с които в началото е обгърнато всяко научно-техническо постижение, граничещо с фантастиката, не позволяват на широкия кръг потребители и наблюдаващи системата отстрани да си дадат сметка колко сложен инструментариум е необходим за създаването на нещо толкова „естествено“, като, да речем, разпознаването и синтеза на думи.

В настоящия материал ще съсредоточим вниманието си на системите, способни да генерират реч по зададен текст. Няма да разглеждаме устройствата, произнасящи предварително записани думи и фрази, защото те не могат да бъдат наречени говорни синтезатори.

За да се превърне даден текст в модел на честоти (по които след това звуковият адаптер генерира говор), първият преминава няколко фази на обработка. В най-

общия случай те са:

Лингвистична – определят се символите, подлежащи на пряко изговаряне, разграничават се думите, числата (специални модули ги превръщат в последователност от думи) и препинателните знаци (те носят информация, полезна за формиране на интонацията). След това се изгражда фонемната транскрипция на думите – на буквите и съчетанията от букви се поставя в съответствие определена фонема. Сложността на този процес зависи от наличието в дадения език на достатъчно твърди (еднозначни и с малко изключения) правила за произнасяне.

Акустична – получените последователности от фонемни се превръщат в композиция от честоти. Съществуват няколко подхода за решаване на тази задача. Много разпространен е „Формантният синтез“, при който възбуждащ сигнал преминава през няколко цифрови филтъра (всеки от тях със собствена резонансна честота). Така се получава композиция от честоти, отношението на амплитудите на които е характерно за определена фонема*. Отчитането на особеностите на съединяването и взаимното проникване на фонемите (алофония) води до подобряване качеството на генерирания говор. До още по-естествено звучене на отделните думи и текста като цяло биха допренесли морфологичният, синтактичният и семантичният анализи, поне в рамките на изречението. Опити за създаване на подобни системи вече има, но на настоящия етап не съществува математически апарат, осигуряващ абсолютно верен морфологичен и синтактичен, да не говорим за семантичния (смилов) анализ**.

През 80-те се създадоха първите синтезатори на говор, работещи на микрокомпютри. Естествено, възникна идеята с тяхна помощ хора със зрителни затруднения да са в състояние да работят самостоятелно с компютър. Набелязаха се два подхода. Първият залагаше на разработката на високо специализирани апаратни средства за синтез на говор (хардурен синтезатор). Такова периферно устройство се свързва най-често към ком-

* фонема – най-малката звукова единица на езика

** семантичен анализ – анализ на смисловото значение на думата, изречението или текста

пютера посредством сериен порт. Чрез него се получава потокът символи, въз основа на който се генерира говорът. Предимство на хардуерните синтезатори е висококачественият им говор. При синтеза му практически не участват ресурсите на компютъра. Централният процесор и паметта не се товарят допълнително. Това прави хардуерните синтезатори приложими дори на машини с много ниска производителност. Разпространението им беше значително във втората половина на 80-те и началото на 90-те – в епохата на 8 и 16 битовите машини. Като недостатък може да се посочи малката им гъвкавост. Проблем е промяната на темпа на речта, „личността“ на синтезатора (различни гласове – мъжки, женски, детски и т.н.). Почти невъзможна е смяната на режими като „с/с и без произнасяне на препинателни знаци“. Не съществува възможност и за смяна на езика на синтезатора.

курсора на клавиатурата и мишката, за състоянието на определен обект (маркиран/немаркиран и т.н.).

В настоящия момент няколко фирми в света разработват софтуерни системи, позволяващи на незрящи и слабовиждащи да изпълняват достатъчно широк кръг задачи на персонален компютър. В България разпространение получи продуктът „Jaws“ на фирмата *Freedom Scientific*. Разновидностите му осигуряват работа под управление на всички версии на *Microsoft Windows*. Въпреки несъмнените си достойнства, продуктът не е единственият по рода си, а в немалко отношения и далеч не най-съвършеният. Буди недоумение фактът, че на българските потребители със зрителни затруднения не е помогнато да се запознаят с нито един друг подобен продукт за работа под *Windows*, да не говорим за *Linux* и *Unix*.

Втората тенденция беше свързана със създаването на програмни средства за генериране на говор (софтуерни синтезатори). Те позволяват да бъдат преодолені споменатите току-що проблеми. Разбира се, подобни програми, реализиращи достатъчно сложен математически апарат, изискват и повече памет и изпълнение на по-голям обем аритметични операции. С повишаването на параметрите на 16 битовите и особено с навлизането на 32 битовите персонални компютри, осезаемостта на проблемите, свързани с дефицита на ресурси, намаля. През 90-те софтуерните синтезатори трайно изместиха хардуерните. Първоначално говорът се генерираше посредством вътрешния говорител на компютъра, но скоро след това започнаха да се използват звукови адаптери. В настоящия момент с подобни адаптери са оборудвани практически всички персонални компютри.

Разбира се, сам по себе си говорният синтезатор не осигурява напълно самостоятелна работа с компютъра на потребител със сериозни зрителни затруднения. Важен елемент от взаимодействието с машината е навигацията по екрана. Затова основна част на системите за речеви съпровод е екранният четец (*screen reader*). Той прави възможно не само прочитането на текста от екрана, а и дава информация за местоположението на разглеждания фрагмент, за позицията на

Първият български говорен синтезатор беше създаден в самото начало на 90-те от Борислав Захариев. Спонсор на разработката стана Съюзът на слепите в България. Системата включваше софтуерен синтезатор, работещ съвместно със специално конструиран звуков адаптер и проста система на навигация по екрана. Възможна беше работата на *PC XT* и *AT* под *DOS*, без да има сериозни изисквания към производителността на компютъра. Системата разпознаваше символите на Кирилицата и Латиницата. Скоро след това беше разработена версия на продукта, генерираща говор посредством паралелния порт. Отпадна необходимостта от специалния звуков адаптер. На изхода за принтер чрез несложна система от пасивни елементи се включваше нискокочестотен усилвател или високоомна слушалка. За своето време синтезаторът на Захариев беше сериозно постижение. За съжаление, през 90-те развитието на системата спря и българските потребители се оказаха без свой синтезатор за работа под *Windows*.

През 2003 г. беше представен синтезаторът „Нов глас“, способен да работи под *Windows* с български текстове. Остава да се надяваме, че тази дългоочаквана разработка ще намери своето развитие и в бъдеще.

Заповядайте! Нови заглавия в нашата инфотека

МАТЕРИАЛИ НА CD

The Young Disabled People's Forum: Our Life, Our Say! Peer Mentoring – A Good Practice Guide, Great Britain: Greater Manchester Coalition of Disabled People, GMCDP

Селските райони: преодоляването на неравнопоставеното развитие: Национален доклад за развитието на човека 2003, София: Програма за развитие на ООН, ПРООН; Sofia: United Nations Development Programme, UNDP, 2003

Спортно-информационна алея, местност Игликини поляни. Природен парк Витоша, София: Природен парк Витоша, 2003

Networking in practice: Connecting Partners in Rehabilitation: Proceedings, Aachen: EYPD, 2002

Organizational Strengthening and Performance Monitoring Components, Sofia: Dem Net; The United States Agency for International Development, 2002

Enabling Education Network: EENET, 2001
Leeds Interactive Access Guide, Great Britain:

Leeds City Council

Living it up: It could be you!, Great Britain: National Centre for Independent living, 2003

Peer Mentoring – A Good Practice Guide: The Young Disabled People's Forum, Great Britain: The Great Manchester Coalition Of Disabled People; GMCDP, 2003

Ние за човешките права: аудио клип, София: Асоциация на българските радио и телевизионни оператори, 2003

Hubtrepe: Presentation – **Подвижно стълбище:** презентация, 2004

ВИДЕО КАСЕТИ

Disability Is...: A Cartoon Animation by and about Young Disabled People, Great Britain: Greater Manchester Coalition of Disabled People, GMCDP

Independent Living Skills: A Training Manual for Young Disabled People, Great Britain: Greater Manchester Coalition of Disabled People, GMCDP, 1995

Beyond the Barriers: film / Eric Perlman, Mark Wellman, USA: Eric Perlman Productions

No Barriers: film / Eric Perlman, Mark Wellman, USA: Eric Perlman Productions

Wheels of Fire: film/ Eric Perlman, Mark Wellman, USA: Eric Perlman Productions

№	e-mail	Отдел
1	cil@cil-bg.org	Ресурсен център – общ мейл; Ръководство – Капка Панайотова, Управителен съвет
2	cil-cc@cil-bg.org	Консултантски център – общ мейл
3	network@cil-bg.org	Мрежа – Станислав Станчев, Петя Цветанова
4	publications@cil-bg.org	Издателски отдел – Георги Цветков, Вера Младенова, Валентина Воденичарова, Дияна-Петя Делчева
5	research@cil-bg.org	Проучване правата на ХУ и други проучвания – Соня Блажева-Труйкова
6	access@cil-bg.org	Достъпност на средата – Миролюбка Бацарова, Асен Дончев
7	trainings@cil-bg.org	Обучения – Галя Николова, Мария Ярьмова
8	pr@cil-bg.org	Връзки с обществеността – Ева Романова
9	intedu@cil-bg.org	Интегрирано образование – Нели Дянкова
10	ilassistant@cil-bg.org	Асистенти за независим живот – Ваня Пандиева, Донка Попарова
11	infoto@mail.bg	Инфотека – Люба Чавдарска

С финансовата подкрепа на Холандската организация за международно развитие и сътрудничество – Новиб
Financed by the Netherlands Organisation for International Development Cooperation – Novib

Отговорен редактор:
Валентина Воденичарова
Без-отговорни редактори:
Вера Младенова
Дияна-Петя Делчева

Предпечат и печат:
Офис Маркет ЕООД
Тираж 1500.
Разпространява се
безплатно.

Център за независим
живот

София 1000, ул. Гургулята № 2
тел./факс:
(02) 98 98 857, 98 11 548, 98 05 839,
e-mail: publications@cil-bg.org,
www.cil-bg.org

бул. Христо Ботев № 36, бхот
от ул. Солунска,
тел. 951 51 66 и 952 09 86.
cil-cc@cil-bg.org

